

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

МИГАЛЕЦЬ Оксана Іванівна

УДК 811.[111+161.2]'373:81-13

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА «КОНФЛІКТНІ ДІЇ»:
СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД
(на матеріалі української та англійської мов)**

10.02.15 – загальне мовознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Фабіан Мирослава Петрівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
професор кафедри англійської філології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Тищенко Олег Володимирович,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності,
завідувач кафедри іноземних мов та перекладознавства;

кандидат філологічних наук, доцент
Сорока Тетяна Вячеславівна,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
доцент кафедри англійської мови та перекладу.

Захист дисертації відбудеться «22» лютого 2019 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65045, м. Одеса, вул. Єврейська, 25.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «23» січня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. А. Дружина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

У реферованому дослідженні проведено комплексний аналіз лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах із застосуванням системно-структурного підходу (у прикладному та лексикографічному вимірах).

Сучасна лінгвістика характеризується подальшим розвитком науково-гуманітарної парадигми в межах антропоцентризму, яка визначає загальну тенденцію наукових розвідок до пізнання центру всіх систем – людини, менталітету певного етносу, його норм, пріоритетів, оцінки, життєдіяльності, до яких відносимо й *конфліктні дії*, його місця і ролі в суспільстві. При цьому дослідження мовних явищ під антропоцентричним кутом зору зумовило перехід від поширеного в лінгвістиці ізоляціонізму до міждисциплінарного дослідження одиниць мови (Н. Д. Арутюнова, Ф. С. Бацевич, А. Д. Белова, А. В. Корольова, О. С. Кубрякова, А. Е. Левицький, А. А. Лучик, А. М. Приходько, Т. В. Радзієвська, О. В. Тищенко, А. Wiezbicka).

Суттєвий внесок у розкриття етнокультурної специфіки сприйняття об'єктивної дійсності, що відображається в мовній свідомості та комунікативній поведінці представників різних мовних соціумів, зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені (Є. Бартмінський, В. Г. Гак, І. О. Голубовська, В. В. Жайворонок, Ю. М. Караулов, В. Г. Костомаров, О. Ф. Пінчук, О. О. Тараненко, З. Є. Фоміна, В. І. Шаховський, Н. Bausinger, В. Charleston, F. Danes, G. Yule та інші).

Серед важливих проблем сучасної лінгвістики, зумовлених необхідністю опрацювання природномовної інформації, вирізняється комплексна параметризація слів, як центральних одиниць мови. Лінгвістичне забезпечення інформаційних систем потребує від мовознавців виконання поставлених завдань на формальному рівні з відповідним урахуванням параметрів граматичної та лексичної семантики. Остання завжди була й залишається в центрі уваги дослідників, оскільки вона найшвидше реагує на зміни, що відбуваються в мові та найтісніше пов'язана з позамовною дійсністю, проте й досі характеризується недостатньою розробленістю своїх проблем у зв'язку з появою відносно нових галузей лінгвістики, посиленням інтересом до вивчення когнітивного аспекту людської мови, порівняльним дослідженням далекоспоріднених і неспоріднених різноструктурних мовних систем тощо. Проблематиці вивчення лексичного складу мови присвячено праці Н. І. Бойко, Н. В. Іваненко, Н. Д. Костенко, М. П. Кочергана, В. М. Манакіна, О. М. Присяжнюк, В. В. Тарасової, М. П. Фабіан, Ph. Edmond, V. Evans та інші.

Для всебічного аналізу лексичної семантики розробляються методики, пов'язані з моделюванням дійсності мовними засобами, що потребувало залучення здобутків точних наук, зокрема математики, логіки, статистики і т. ін., а також лексикографічної практики. У результаті цих пошуків сформувався новий підхід до вивчення лексичної семантики, що базується на органічному поєднанні власне лінгвістичних та формалізованих методів, який покладено в основу комплексного системно-структурного аналізу лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

Спрямування наукових пошуків у сферу зіставного вивчення лексики в далекоспоріднених мовах відкрило можливості її представлення у відповідних національних культурах, дозволило виявити їхні спільні та специфічні особливості, глибше розкрити механізми функціонування мов, виділити шляхи систематизації *конфліктних дій* як фрагмента знань про навколишній світ та форми його відображення у свідомості мовних носіїв, чіткіше усвідомити специфіку англійської лінгвокультури в її зіставленні з рідною мовною культурою тощо.

Зіставним дослідженням окремих понять і груп лексики присвячено ряд наукових праць: «любов і ненависть» у російській та англійській мовах (О. Ю. Балашова), «війна» в англійській та російській мовах (Л. М. Венедиктова), «насильство» і «violence» у російській та англійській мовах (Л. Р. Газізуліна), «успіх» в англійській та українській мовах (Н. О. Герцовська), «криза» в українській та англійській мовах (Н. Д. Засанська), «добро» в українській та англійській мовах (Н. В. Іваненко), «гнів» у зіставному аспекті в російській та англійській мовах (М. В. Маркіна), «заздрість» і «ревнощі» в російській та англійській мовах (І. В. Несветайлова), «час» у французькій та російській мовах (Т. О. Обухова), «закон» у російській та англійській мовах (І. В. Палашевська), «дім» і «родина» в російській, англійській та французькій мовах (Т. В. Сорока), етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах (М. П. Фабіан), «розлука» в зіставному аспекті в російській та англійській мовах (Д. В. Чулкіна).

У цьому зв'язку всебічне дослідження *конфліктних дій*, що являють собою невід'ємну частину життя людини, її взаємин з іншими та охоплюють практично всі сфери її життєдіяльності на матеріалі дієслів української та англійської мов не було предметом розгляду і проводиться вперше.

Актуальність теми дисертації зумовлена її спрямуванням на вивчення різних моделей об'єднання мовних одиниць, з-поміж яких виділяється лексико-семантична група, що становить інтерес не лише з позицій традиційної структурної семантики, а й з урахуванням досягнень як суміжних, так і несуміжних галузей знань. Застосування формалізованої методики в поєднанні з власне лінгвістичними методами аналізу мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* є необхідним для розкриття їхньої системно-структурної організації, внутрішніх механізмів функціонування в українській та англійській мовах, що відображено як у закономірностях формування внутрішньої й зовнішньої структур лексико-семантичних груп, так і в розкритті їхньої специфіки під впливом лінгвальних та екстралінгвальних чинників.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри англійської філології факультету іноземної філології Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» «Англійська мова та культура: питання теорії та практики» (номер державної реєстрації 0115U001742). Автором досліджувалася **лексико-семантичні групи** (далі – ЛСГ) «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах із застосуванням системно-структурного підходу. Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Державного вищого

навчального закладу «Ужгородський національний університет» (протокол № 8 від 24.04.2014 р.) та уточнено (протокол № 8 від 20.09.2018 р.).

Метою дисертації є встановлення та розкриття системно-структурної організації лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в сучасних українській та англійській мовах.

Поставлена мета передбачає розв'язання наступних **завдань**:

- визначити теоретико-методологічні засади вивчення системно-структурної організації лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах;
- систематизувати комплексну методику формалізованого аналізу лексичної семантики слів на позначення *конфліктних дій* у досліджуваних мовах;
- уточнити зміст поняття «системно-структурний підхід»;
- з'ясувати характер лексичного та семного складів дієслів у кожній із мов;
- змодельовати матриці лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах та провести їхнє зіставлення;
- виявити спільні й відмінні риси системно-структурної організації лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

Об'єктом дослідження є лексико-семантична група слів на позначення *конфліктних дій* у сучасних українській та англійській мовах.

Предметом вивчення є системно-структурна організація лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

Матеріалом дослідження слугували 425 лексичних одиниць на позначення *конфліктних дій* (125 в українській мові, 300 в англійській), у формулах тлумачення яких було виділено 2096 сем (381 в українській та 1715 в англійській мовах). Оскільки *дієслово* з погляду частиномовної ієрархії займає одне з центральних позицій, що виражає дії, процеси та стани, то вказівка на *конфліктні дії* має широку валентність, що визначає і виокремлює його з-поміж інших класів слів, тому саме *дієслово* послужило матеріалом роботи.

Джерельною базою дисертації є: Словник української мови: в 11-ти томах (за ред. І. К. Білодіда, 1970–1980); Oxford English Dictionary: in 20 vol. (chief ed. J. Simpson, E. Weiner, 1989); Етимологічний словник української мови в 7-ми томах (за ред. О. С. Мельничука, 1982–2012); Словник антонімів української мови (уклад. Л. М. Полюга, 2001); Новий англо-український словник (уклад. М. І. Балла, 2006); Словник синонімів української мови (уклад. Л. М. Полюга, 2007); The Cassell's Concise Dictionary (chief ed. L. Brown, 1997); Longman Dictionary of English Language and Culture (chief ed. D. Summers, 1992); Oxford Learner's Thesaurus. A dictionary of synonyms (chief ed. D. Lea, 2008).

Методи дослідження. У роботі застосовано комплексну методику аналізу, яка включає наступні методи: *описовий метод* – для інвентаризації вербалізаторів досліджуваних лексико-семантичних груп; *компонентний аналіз* – для розкриття семантичної структури слів ЛСГ «*Конфліктні дії*» та виділення їхнього семного складу в досліджуваних мовах; *аналіз словникових дефініцій* – для укладання картотеки мовного матеріалу української та англійської мов, вивчення лексичних

значень слів на позначення *конфліктних дій*, що відображено в їхніх словникових тлумаченнях; *формалізований аналіз лексичної семантики* – для кількісного і якісного представлення системно-структурної організації ЛСГ, побудови матриць ЛСГ «*Конфліктні дії*» в зіставлюваних мовах; *зіставно-типологічний метод* – для виявлення спільних і відмінних особливостей семантики лексичних одиниць на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовах; *метод кількісних підрахунків* – для зіставлення кількісних параметрів досліджуваних ЛСГ в українській та англійській мовах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше застосовано комплексний системно-структурний підхід до вивчення ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, що базується на органічному поєднанні власне лінгвістичних методів дослідження з формалізованим аналізом лексичної семантики слів на позначення *конфліктних дій*; уперше здійснено матричне моделювання ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, що полягає в поетапній стратифікації лексичного й семного складу одиниць ЛСГ на групи (за ступенем полісемії слів) та підмножини (за ступенем функціональності сем) у матрицях і унаочненні системних відношень між елементами ЛСГ; виявлено спільні й відмінні риси семантики дієслів, їхні кількісні та якісні характеристики, місце й роль у системно-структурній організації ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах; змодельовано матриці, що по-різному візуалізують ЛСГ «*Конфліктні дії*» в зіставлюваних мовах; набула подальшого розвитку методика формалізованого аналізу лексичної семантики, що може бути застосована для дослідження різних груп лексики як далекоспоріднених, так і неспоріднених мовних систем.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати уточнюють понятійно-термінологічну систему лексичної та зіставної семантики, поглиблюють наукові уявлення про співвідношення лексичної одиниці і її значення в семантичному просторі української та англійської мов, можливості застосування отриманих результатів у загальному мовознавстві, лексичній семантиці як української, так і англійської мов, мовній типології, зіставній семантиці, міжмовній та міжкультурній комунікації, теорії і практиці перекладу тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування в курсах загального та зіставного мовознавства (розділи «Лексико-семантична система мови», «Системний характер мови», «Полісемія», «Прикладна й теоретична лінгвістика», «Методи структурної лінгвістики», «Принципи й методи зіставного дослідження мов», «Контрастивна лексикологія»), лексикології української та англійської мов (розділи «Лексична семантика», «Лексична система мови», «Семантична структура слова»), теорії та практики перекладу (розділ «Прикладні аспекти перекладу»). Результати дослідження й фактичний матеріал можуть бути використані в лексикографічній практиці для укладання словників різних типів, написання підручників із загального мовознавства, зіставної лексичної семантики, міжмовної та міжкультурної комунікації.

Апробацію основних положень і результатів дослідження здійснено на 5-ти наукових, науково-практичних, підсумкових конференціях, з них на 3-х

міжнародних, зокрема: Міжнародна науково-практична конференція «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 2015), Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми германської філології та прикладної лінгвістики» (Чернівці, 2015), Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний вимір філологічних наук» (Львів, 2018); на щорічній *підсумковій конференції* професорсько-викладацького складу факультету іноземної філології Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (Ужгород, 2015); на 1-му *міжнародному симпозіумі* “Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives” (USA, New York, 2018).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи викладено в 9-ти одноосібних наукових публікаціях, серед яких 6 статей опубліковано у фахових збірниках наукових праць, визначених МОН України, що відображають основні результати досліджень; 1 – у закордонному науковому збірнику (США); 2 – у збірниках тез доповідей за матеріалами конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційне дослідження загальним обсягом 401 сторінка (основний текст дисертації становить 169 сторінок) складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох основних розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури та списку довідкової літератури (всього 275 позиції) та восьми додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано мету й завдання роботи, визначено її об'єкт і предмет, здійснено опис матеріалу та перераховано методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, указано форми апробації, структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі** «*Теоретична база вивчення лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» в сучасному мовознавстві*» здійснено огляд літератури з аналізованої проблеми, зокрема, розглянуто і проаналізовано теоретичні та практичні джерела, присвячені *конфлікту*, починаючи зі стародавніх часів до сьогодні, виявлено роль і місце *конфлікту* в системі лінгвістичних наук, викладено засади вивчення лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в сучасному мовознавстві в контексті нових прийомів і підходів вітчизняних та зарубіжних учених, окреслено термінологічний апарат дослідження.

Жоден вагомий *конфлікт* в історії людства не залишався безслідним: зіткнення, суперечки і війни ретельно описувалися й аналізувалися мудрецами й філософами Древнього Китаю та Стародавньої Греції, гуманістами епохи Відродження, англійськими демократами і французькими просвітителами, філософами й істориками, соціологами (Арістотель, Геракліт, Платон, Ф. Бекон, Ф. Рабле, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, Г. В. Гегель, Ч. Р. Дарвін, К. Ю. Боулдінг, Б. Е. Гіденс, Л. А. Козер), а також сучасними представниками різних наук (А. Я. Анцупов, А. І. Берлач, Л. М. Герасіна, Н. В. Грішина, А. В. Дмитрієв, Л. В. Долинська, А. Г. Здравомислов, М. І. Пірен, М. В. Примуш, А. І. Шипілов, К. De Dreu, В. Fowkes, М. Gelfand, G. Scarafile та ін.). Дослідження *конфлікту* як у

вітчизняній, так і зарубіжній науковій літературі пройшли шлях від його абсолютного ігнорування до його оцінки як важливого й необхідного інструменту життя людини в суспільстві.

Багатоаспектність прояву *конфлікту*, його форм і засобів вираження сприяло посиленню інтересу до його комплексного вивчення з боку лінгвістичних (Ф. С. Бацевич, В. І. Беліков, М. Б. Вахтин, Н. К. Войцехівська, В. П. Глухов, Є. В. Головка, І. Н. Горелов, В. А. Ковшиков, Л. П. Крисін, Т. Б. Крючкова, Б. Ю. Норман, К. Ф. Седов, І. П. Сусов, M. Joannis, K. McRae, M. Spivey) та інших суміжних і несуміжних наук.

Незважаючи на достатньо велику кількість робіт, присвячених дослідженню *конфлікту* (О. Г. Бараєва, Н. А. Білоус, А. М. Гуцол, О. М. Єрмолаєва, О. В. Кудоярова, А. Тамм та ін.), вони здебільшого стосуються *конфліктних* комунікативних ситуацій і *конфліктної* мовної поведінки (І. І. Гулакова, В. С. Третьякова, О. В. Фадєєва, І. Є. Фролова, A. Georgakopoulou, A. Grimshaw) та окремих аспектів семантики *конфлікту* (А. В. Варгуніна, О. М. Ємельянова, І. В. Жарковська, В. О. Лукін), а невирішеною залишається проблематика *конфліктних дій*, їхніх форм і засобів прояву в далекоспоріднених мовах за допомогою дієслів, що досить рідко виступають об'єктами наукових розвідок.

У дисертаційній роботі *конфліктні дії* визначаються як прояв суперечностей, зіткнення протилежних інтересів, напруження між ким-, чим-небудь, дії, спрямовані проти кого-, чого-небудь та всупереч кому-, чому-небудь. Суб'єктами *конфліктних дій* можуть бути окремі індивіди, малі або великі групи людей, країни, тварини (у зооконфліктах) тощо. Об'єктами *конфліктних дій* як феномену об'єктивної дійсності виступають матеріальні блага, соціальні чинники, духовні цінності, оволодіти якими прагнуть обидві конфліктуючі сторони.

Увесь словниковий склад сучасних української та англійської мов являє собою обширне і складне об'єднання слів та ЛСГ, утворених на основі семантичних відношень між словами. Досліджувані лексичні одиниці в межах ЛСГ, з одного боку, характеризуються своєю специфічною семантикою, а з іншого, пов'язані між собою відношеннями синонімії, антонімії, енантіосемії тощо. Будь-які зміни цих відношень у результаті різноманітних причин ведуть до звуження або розширення, видозміни лексичної семантики слів на позначення *конфліктних дій*, зменшення чи збільшення кількості елементів, їхній розпад або заміну одних слів іншими в ЛСГ.

Важливим етапом дослідження слів на позначення *конфліктних дій* є їхнє об'єднання в лексико-семантичну групу, що являє собою не просто систему явищ та понять, характерних для всіх мов, а виражає специфіку людського буття, взаємини людини з об'єктивною реальністю, а також відображення найважливіших умов існування в ній людини. Це – найкращий шлях до пізнання мови, системи уявлень народу, його традицій, специфіки мови й мислення, де кожна лексична одиниця займає своє визначене місце та характеризується своєю індивідуальною семантикою.

Складність семантичної структури дієслів *конфліктувати / to conflict* певною мірою зумовлена її похідним характером у першоджерелі запозичення. У процесі розвитку структури досліджуваних лексичних одиниць спостерігається широта

їхньої семантики, поповнення останньої додатковими конотаціями і т. ін. Кожне із досліджуваних значень слів *конфлітувати / to conflict* є надзвичайно важливим і відтворює в українській та англійській мовах зіткнення протилежних інтересів, поглядів, думок; розбіжності; протистояння; гостру суперечку тощо (*to fight, to contend, to strive, to clash, to quarrel, to disagree, to collide*).

ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах являє собою лексичне об'єднання слів однієї частини мови – дієслова на ґрунті інтегральної семи, що характеризується своєю системно-структурною організацією. Встановлення зв'язків між досліджуваними словами в ЛСГ відбувається на основі виділення й комплексного аналізу особливостей їхнього лексичного та семного складу.

У другому розділі «*Методологічні засади дослідження лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» в сучасних українській та англійській мовах*» схарактеризовано лінгвістичні методи дослідження лексичної семантики, розкрито необхідність урахування міждисциплінарного підходу до вивчення ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, представлено можливість практичного вирішення важливої теоретико-методичної проблеми симбіозу лексичної семантики й лексикографії, що полягає в описі, аналізі та вивченні мови через мову та застосовано методіку формалізованого аналізу лексичної семантики слів на позначення *конфліктних дій*, що базується на органічному поєднанні лінгвістичних методів зі структурно-математичними.

Методологічною основою дослідження дієслів на позначення *конфліктних дій* служать положення про мову, її зв'язок з об'єктивною дійсністю та вплив на неї позамовних чинників, а також загальнолінгвістичні підходи до її вивчення: антропоцентризм, аксіологічність, етноцентризм, експансіонізм, експланаторність та принцип системного підходу.

Для розкриття лексичної семантики дієслів, їхніх взаємозв'язків та формування ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах використовуємо *системно-структурний підхід*, за яким мова розглядається як система, що має чітко визначену структуру, а мовні одиниці в ній існують не ізольовано, а в їхніх відношеннях і зв'язках з іншими словами (М. П. Кочерган, А. А. Лучик, Ж. П. Соколовська, Г. А. Уфімцева, М. П. Фабіан). Під *системою* розуміємо, сукупність елементів певного рівня мови, а під *структурою* – його внутрішню організацію, що характеризується наявністю зв'язків і відносин між її елементами.

Системно-структурний підхід до вивчення ЛСГ «*Конфліктні дії*» дозволив розкрити семантичні особливості досліджуваних дієслів у кожній із мов, виявити типи зв'язків між ними, виділити їхні спільні й відмінні характеристики, що дало підставу об'єднати досліджувані дієслова в ЛСГ, установити системно-структурну організацію лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, схарактеризувати лексичний та семний склад ЛСГ «*Конфліктні дії*» в досліджуваних мовах, провести їхню класифікацію.

Українська та англійська мови постають як цілісні сутності, що характеризуються сукупністю певних елементів та взаємозв'язків між ними.

Водночас *системність* досліджуваної лексики полягає в здатності слів утворювати ЛСГ та встановлювати семантичні відношення між собою. *Системне* дослідження лексики на позначення *конфліктних дій* передбачає, з одного боку, аналіз змісту лексичних одиниць та їхніх мовних зв'язків, а з іншого – їхній синтез з урахуванням внутрішніх та зовнішніх чинників і закономірностей розвитку мови.

За методикою формалізованого аналізу лексичної семантики, збір, аналіз, класифікація мовного матеріалу, виділення його лексичного й семного складу проводиться в декілька етапів:

- на першому етапі, здійснювалася процедура збору фактичного матеріалу. З найавторитетніших *тлумачних словників* української та англійської мов шляхом *суцільного аналізу* виписано дієслова, у формулах тлумачення яких містяться експліцитні й імпліцитні вказівки на форми й засоби прояву *конфліктних дій*. У такий спосіб укладено картотеку мовного матеріалу, за якою проаналізовано кількісний та якісний склади мовних одиниць та їхня семантика;

- на другому етапі, на основі аналізу словникових дефініцій змодельовано *матрицю*, за горизонталлю якої розміщується семний склад значень слів, а за вертикаллю – їхній лексичний склад; наявність у лексичних значеннях спільної семи позначається знаком (◆). Слова та їхні значення в матриці групуються по спадній залежно від їхнього кількісного вираження (табл. 1, 2).

Таблиця 1

Фрагмент матриці ЛСГ «Конфліктні дії» в сучасній українській мові

Семний склад \ Лексичний склад	Сваритися, сперечатися, спорити, вступити в сварку, в суперечку з ким-н.	Воювати, боротися, битися	Брати участь у битві, війні, вступати в боротьбу, сутичку, сходитися в бою	Відстоювати позиції, погляди, ідеї тощо	Образливими словами висловлювати незадоволення чієюсь поведінкою, осуд	Зробити погрозливий жест чим-н.	Насварити, полаяти	Посперечатися на гроші, яку-н. річ	Не поступитися кому-, чому-н. у чомусь	Піти в заклад	Напирати на кого-н.	Штовхатися, пхатися	Досягти певного становища, добиватися
Воювати	◆	◆	◆	◆									
Посваритися	◆				◆	◆	◆						
Поспорити	◆							◆	◆	◆			
Пертися	◆										◆	◆	◆

Таблиця 2

Фрагмент матриці ЛСГ «Конфліктні дії» в сучасній англійській мові

Семний склад Лексичний склад	To oppose, rebelliously, with arms; to oppose by contrary operations	To fight (for, against smth.)	To attack	To bring (smth.) against (smb.)	To charge contrariwise	To make a return charge on (an enemy or attack) during a battle	To turn away	To alienate, estrange	To vie with, rival, attain or approach to equality with	To work at or against secretly; in opposition to or with contrary intent	To frustrate by a counterplot	To counteract	To assail	To at close quarters
To countercharge	◆			◆	◆	◆								
To avert	◆						◆	◆	◆					
To counterwork	◆									◆	◆	◆		
To infight		◆	◆										◆	◆

Місця досліджуваних дієслів у матрицях чітко визначені, а функціональне навантаження мають як заповнені, так і незаповнені клітинки матриці, а також віддалі між лексичними одиницями й напрямок їхнього розміщення. Відповідно місце та роль слів на позначення *конфліктних дій* у системі сучасних української та англійської мов визначаються *семантичним простором* досліджуваної лексики, де вони ієрархічно розташовані: найбільш заповнені ділянки матриць займають мовні одиниці з найвищим ступенем полісемії, за ними йдуть дієслова із середнім та низьким ступенями полісемії, а моносемічні розташовуються в найменш заповнених ділянках матриць. У щільно заповнених місцях слова на позначення *конфліктних дій* оточені багатьма іншими словами і відповідно перебувають із ними в різнобічних відношеннях, водночас розкриваючи себе і семантику пов'язаних з ними мовних одиниць. У рідко заповнених ділянках матриць наявні незаповнені клітинки, які свідчать про відсутність зв'язків між елементами ЛСГ.

Особливістю матриць є зображення такої структури досліджуваного семантичного простору сучасних української та англійської мов, у якій системно значущими виступають не лише реалізовані еквівалентності, виражені знаком ◆, але й імпліцитні можливості, представлені незаповненими клітинками.

На третьому етапі за отриманою в такий спосіб матрицею в кожній із мов скласифіковано лексичні одиниці на групи за ступенем їхньої полісемії, а лексичні значення – на підмножини за ступенем їхньої функціональності.

На четвертому етапі групи слів та підмножини їхнього семного складу порівнюємо між собою для того, щоб виділити спільні й відмінні риси системно-структурної організації ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах.

Дослідження лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» проводиться на основі методики формалізованого аналізу лексичної семантики в поєднанні з описовим та зіставно-типологічним методами, компонентним аналізом, аналізом словникових дефініцій та методом кількісних підрахунків. Застосування значної кількості методів зумовлено складністю та багатоаспектністю досліджуваного фрагмента лексико-семантичних систем далекоспоріднених мов, що вимагало спеціальної методики їхнього комбінованого представлення.

У третьому розділі «*Системно-структурна організація лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» в сучасних українській та англійській мовах*» визначено лексичний та семний склад ЛСГ «*Конфліктні дії*» в досліджуваних мовах і проведено їхню класифікацію, розкрито семантичні особливості дієслів у кожній із мов, виявлено типи зв'язків між ними, виділено їхні характеристики, порівняно слова та їхні значення за кількісним та якісним критеріями в українській та англійській мовах, проведено матричне зіставлення ЛСГ «*Конфліктні дії*» в сучасних українській та англійській мовах, встановлено спільні й відмінні риси лексичної семантики досліджуваних дієслів у семантичному просторі далекоспоріднених мов.

Системно-структурна організація лексико-семантичної групи «*Конфліктні дії*» в досліджуваних мовах передбачала проведення поділу лексичного складу дієслів на групи за ступенем їхньої полісемії, а семного складу на підмножини за ступенем їхньої функціональності.

Таблиця 3

*Лексичний та семний склад ЛСГ «Конфліктні дії»
в українській та англійській мовах (%)*

Групи лексичних одиниць	Лексичний склад	
	Українська мова	Англійська мова
З найвищим ступенем полісемії	8,0	3,7
Із середнім ступенем полісемії	76,8	20,3
З низьким ступенем полісемії	0	73,7
Моносемічні	15,2	2,3
Підмножини сем	Семний склад	
	Українська мова	Англійська мова
Багатофункційні	1,3	0,3
Із середнім ступенем функціональності	16,5	11,7
З низьким ступенем функціональності	0	27,3
Монофункційні	82,2	60,7

Для розкриття *конфлікту*, його специфіки, типів, характеру, етапів виникнення й розгортання, прояву його форм та засобів вираження в сучасній українській літературній мові нами виділено 125 дієслів, що характеризуються 381

значенням, які кваліфікуємо як лексико-семантичну групу мовних засобів вираження *конфліктних дій* у сучасній українській мові.

Досліджувані мовні одиниці за кількісним критерієм (ступенем полісемії) ділимо на три групи: від найбільш багатозначних до моносемічних.

До першої групи належать 10 дієслів (8,0%) з найвищим ступенем полісемії які мають 25–10 значень (напр., *прибирати, бити, розходитися, піднімати, підбивати, зводиться, посадити, роздирати* та ін.). Друга група містить 96 дієслів із середнім ступенем полісемії (76,8 %), що мають 9–2 значень (напр., *напускати, побитися, виступати, змагатися, колотитися, спорити, настроювати, боротися* тощо). Третя група включає 19 моносемічних лексичних одиниць (15,2 %), серед яких *скозуватися, проспиречатися, погриматися, перечитися, перекорюватися, наспиречатися, намагатися, вадитися, заспорити, конфліктувати* та ін.

Семний склад ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській мові містить 381 сему. 5 багатофункційних сем (1,3%), серед яких ‘*сваритися, спиречатися, спорити, вступити у сварку, у суперечку з ким-н.*’, ‘*підбурювати, бунтувати, вороже настроювати проти кого-, чого-н.*’, ‘*воювати, боротися, битися, завдавати ударів*’ та ін.; 63 семи середнього ступеня функціональності (16,5%): ‘*спрямовувати свої дії проти кого-, чого-н., протидіяти чомусь, комусь*’, ‘*брати участь у битві, війні, вступати в боротьбу, сутичку, сходиться в бою, спонукати до воєнних дій, удатися до бійки, вчинити бійку*’, ‘*чинити опір кому-, чому-н.*’ та 313 монофункційних сем (82,2%): ‘*привласнювати*’, ‘*виживати звідкись*’, ‘*не приходити до згоди*’, ‘*уражати ударом чи пострілом*’, ‘*дуже не любити кого-, чого-н.*’, ‘*активно діяти, боротися або воювати за кого-, що-небудь*’, ‘*викликати вороже ставлення до когось, чогось*’ тощо.

Конфліктні дії в сучасній англійській мові передаються 300 мовними одиницями, лексичні значення яких містять 1715 сем. Лексичний склад дієслів за кількісним критерієм ділиться на чотири групи.

До першої групи належать 11 слів (3,7%) з найвищим ступенем полісемії, семантика яких передається 105–40 лексичними значеннями (*to throw, to stand, to keep, to turn, to settle, to hit, to present* та ін.). Друга група включає 61 слово (20,3%) із середнім ступенем полісемії, що характеризуються 39–20 лексичними значеннями (*to oppose, to push, to beat, to deal, to void, to refuse, to strive, to argue* та ін.). Третя група складає 221 слово (73,7%) з низьким ступенем полісемії, що об’єднує 19–2-значні дієслова (*to wrangle, to discuss, to quarrel, to debate, to differ, to war, to conflict, to storm, to disagree, to attack* тощо). До четвертої групи належать 7 моносемічних слів (2,3%) серед яких *to redispute, to counter-argue, to actionize, to contradistinguish, to denunciate, to contrapose, to outwrangle*.

Семний склад слів ЛСГ «*Конфліктні дії*» в англійській мові містить 1715 сем. 5 багатофункційних сем (0,3%) утворюють першу підмножину: ‘*used in phrases*’, ‘*used figuratively*’, ‘*to have/do smth. against sb./sth.*’, ‘*used in sport*’, ‘*to make (smth.) against; to make antagonistic*’. 200 сем середнього ступеня функціональності (11,7%): ‘*to contend in, for, with or against smth.; resolutely, violently; side by side with; to contend otherwise than with arguments*’, ‘*to oppose, to oppose (in smth.); rebelliously, (with arms); to oppose by contrary operations*’, ‘*to dispute; to dispute (smth., with smth.)*’;

again; about; acrimoniously’, ‘*to engage (smb.) in smth.; to engage with; in battle, war*’ та ін.; 468 сем (27,3%) з низьким ступенем функціональності: ‘*to command sternly or strictly; to command in battle*’, ‘*to induce or persuade (a person) to act against his country, former associates; to persuade (a person) by wrangling or contention*’, ‘*to argue in a purely verbal way; to argue polemically*’, ‘*to struggle out (of); to struggle for some object or for a living*’, ‘*to bombard*’ та 1042 монофункційні семи (60,7%) ‘*to force by torture or violence*’, ‘*to degrade, humiliate*’, ‘*to rob*’, ‘*to abuse, berate*’, ‘*to make a violent onset on, attack impetuously*’, ‘*to put objections or hard questions*’, ‘*to tyrannize over*’, ‘*to separate through disagreement or difference of opinion*’, ‘*to meet with hostility or opposition*’ та ін.

Однією з важливих ознак системності лексичної семантики досліджуваних дієслів є їхня поліфункціональність. Це означає, що закріплені за словами якісно різні ознаки служать, з одного боку, засобами формування лексичного значення як цілісної автономної семантичної одиниці, а з іншого, виступають своєрідними скріпами, на основі чого лексичне значення дієслів приєднується до семантичної системи, виступаючи її елементом.

Порівняння лексичного складу ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах показало схильність до кількісної переваги дієслів із середнім ступенем полісемії в українській мові та лексичних одиниць із низьким ступенем полісемії в англійській; монофункційні семи, як в українській, так і в англійській мові, превалюють над багатфункційними, із середнім та низьким ступенем функціональності.

Конфліктні дії в сучасній англійській мові пов’язуються з двома аспектами їхнього прояву: **1)** відрізнятись, різнитись, бути різними, відмінними, мати відмінності (*to contrast, to difference, to differentiate, to diverge, to discriminate*), а звідси – бути в опозиції, протистояти кому-, чому-небудь (*to pit, to confront, to conflict, to antagonize*); **2)** вербально й невербально свідомо / підсвідомо робити щонебудь проти кого-небудь. Перше знаходить своє відображення в дієсловах *to hurtle, to spat, to wrangle, to reargue, to undertake, to discuss, to debate, to squabble, to contravene, to tilt, to moot, to quarrel, to question, to wade, to polemize, to bandy, to reason*, а друге – у словах *to action, to arm, to breast, to conquer, to bump, to jostle, to justle, to derail, to tonk* та інших.

Лексична семантика досліджуваних найбільш полісемічних слів розкриває загальні процеси прояву *конфліктних дій*, які конкретизуються під час переходу указаних мовних одиниць до слів із середнім, низьким ступенями полісемії, а від них – до моносемічних. У матрицях ці поступові переходи яскраво відображено. Відзначені межі цих переходів дозволяють виділити семантичні закономірності формування ЛСГ на позначення *конфліктних дій* та виявити співвідношення між ними. Найбільшу концентрацію заповнених клітинок спостерігаємо у верхній лівій частині матриць, а в українській мові вона дещо розпорошена.

Дієслова із середнім ступенем полісемії, особливо в матриці української мови, займають практично весь її простір, а в англійській – її більшу частину. Незважаючи на це, вважаємо їх такими, що служать перехідною зоною та, окрім уже вказаних, мають як спільні, так і відмінні характеристики. В українській матриці дієслова із

середнім ступенем полісемії позначають дії, пов'язані з повсякденною діяльністю людини: *заворушитися, колотити, стукатися, справуватися, торгуватися*, її емоційними проявами гніву, люті, роздратування (*наїжачуватися, пручатися, спалювати, сварити, озвірювати*) тощо.

На противагу українській, матриця ЛСГ англійської мови містить у собі кількісно вдвічі більшу групу слів середнього ступеня полісемії, яка за зовнішнім виглядом і за внутрішнім наповненням розташовується близько до найбільш полісемічних слів. Указана особливість свідчить про їхні тісні синонімічні зв'язки, завдяки чому досліджувані слова можуть взаємообумовлюватися, а пусті клітинки біля них у матриці вказують на їхні потенційні можливості поєднуватися з іншими словами як синонімічних, так і антонімічних груп лексики. Окрім спільних рис, англійські дієслова із середнім ступенем полісемії характеризуються і своєю специфікою. Вони вживаються для вербального вияву зневаги, погрози, зверхності, осуду (*to split, to rap, to nose, to retort, to threaten*), щоби проголосити кого-небудь грішним, небезпечним, нечестивим, лжесвідчити (*to determine, to judge, to rap, to bespeak, to protest*), заважати, перешкоджати (*to prevent, to defend, to stumble, to suppress, to thwart*), суперничати, вступати в *конфлікт* (*to strive, to jar*), ганьбити, паплюжити (*to threar*), не погоджуватися з ким-небудь (*to split, to vary, to threar, to jar*), заперечувати що-небудь, перечити кому-небудь (*to protest*) тощо. Досліджувані дієслова відображають широкий діапазон як фізичного, так і морального розгортання *конфліктних дій* (*to oppose, to push, to oppress, to beat, to dash, to defend, to contest, to face, to treat, to offend, to protest, to suppress, to interfere, to fight*).

У процесі поступового переходу до моносемічних лексичних одиниць, ЛСГ «*Конфліктні дії*» як в українській, так і в англійській мовах виділяє зі свого складу найдрібніші, проте найсуттєвіші риси, які відіграють важливу роль у її системно-структурній організації. Вони ніби в подрібненому вигляді представляють окремі аспекти *конфліктних дій*: *вступити у сварку, суперечку* (*скозуватися, проспиречатися, погриматися, перечитися, перекорюватися, насперечатися, намагатися, гарикатися, вадитися, заспорити, to redispute, to counter-argue*), *протиставляти кого-, що-небудь кому-, чому-небудь* (*to contrapose, to contradistinguish*), *перевершити чи перемогти в суперечці* (*to outwrangle*) і т. ін.

Внутрішньомовний аналіз слів на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовних системах виявив, що семи в межах лексичних значень слів так само утворюють структуру, як і сукупність слів у ЛСГ.

Семантичні зв'язки між словами на позначення *конфліктних дій* можуть виражатися не лише однією, але й декількома семами. Наприклад, семи 'підбурювати, бунтувати, вороже настроювати проти кого-небудь' та 'примушувати, змушувати кого-небудь робити що-небудь, схилити, спонукати до чого-небудь, ставити в залежність від' характеризують семантику слів *піднімати, підбивати, нацьковувати*, хоча водночас кожне з них має і свої індивідуальні особливості; семи 'to quarrel or be at strife with, to squabble with smb.' та 'to drive, to drive by force of arms, to drive mad, etc.' – дієслів *to throw, to chide, to brawl*. В англійській, на відміну від української, зафіксовано значну кількість випадків, коли дві, три, чотири й більше сем об'єднують слова спільною семантикою. Так, семи

'used in phrases', 'used figuratively', 'to have / do smth. against smb. / smth.', 'used in sport' семантично поєднують дієслова *to hit, to thrust, to traverse, to beat*. Водночас кожне з досліджуваних слів має і свої додаткові семи. Наявність як спільних, так і додаткових сем у лексичних значеннях зіставляюваних дієслів дає підставу стверджувати, що спільні для семантично споріднених дієслів семи віддаляються від тих, що не перетинаються, тобто не мають спільних точок дотику слів між собою.

В англійській матриці, на відміну від української, серед багатофункційних сем у лексичних значеннях досліджуваних дієслів переважають семи загального характеру, тоді як їм подібні в українській матриці містяться в підмножині монофункційних сем. Такі семи, як 'used in phrases', 'used figuratively', 'used in sport', 'to have / do smth. against smb.', 'used in sciences' характеризуються більшою подрібненістю й конкретністю, але семантичною неоднорідністю. В українській матриці монофункційні семи слугують своєрідними скріпами, що поєднують семантику *конфліктних дій* із відповідними процесами й виявом різного роду діяльності людини в її повсякденному та соціально-професійному житті: 'надавати охайного вигляду', 'опоряджати, обладнувати що-небудь', 'прикрашати що-небудь', 'згрібати що-небудь скошене', 'згортати, сховати інструмент', 'надавати своєму голосу, тону певного забарвлення', 'брати собі яку-небудь назву', 'розуміти, усвідомлювати що-небудь', 'поїдати все до кінця', 'збирати після досягання' (**прибирати**), 'ставати причиною появи яких-небудь почуттів, думок', 'допомагати розвитку, розквіту чого-небудь' (**піднімати**), 'страждати від хвороби, немоців' (**терпіти**).

В англійській матриці монофункційні семи розкривають не лише дії повсякденної діяльності людини, її суспільного життя, але й виявляють як відкриті, так і приховані соціально-побутові, психологічні, правові, сімейно-побутові та духовно-культурні аспекти буття людини й суспільства, їхній взаємозв'язок і взаємовплив: 'to act or practice as a solicitor' (**to solicit**), 'to bring persons casually into contact or association' (**to throw**), 'to join issue with others in a dispute' (**to stand**), 'to remain associated or united', 'to remain in favour or on good terms with' (**to keep**), 'to change one's position, one's course of action' (**to turn**), 'to establish a principle, fact by authority or argument', 'to set firmly on a foundation' (**to settle**), 'to make efforts in a certain direction' (**to hit**), 'to become an informer' (**to round**), 'to deliver or give smth. to a person as his share', 'to have business communications with', 'to divide smth. among smb.', 'to participate in or with' (**to deal**), 'to be defined as to position' (**to determine**).

Конфліктні дії в сучасних українській та англійській мовах та відповідно лінгвокультурах пов'язані із соціально-побутовими, психологічними, правовими, сімейно-побутовими й духовно-культурними сферами життєдіяльності людей. Водночас семантика *конфліктних дій* містить не лише негативні прояви суперечок, розбіжностей, боротьби протилежностей, дії, спрямовані проти кого-, чого-небудь, але й позитивні в окремих випадках наслідки та шляхи розв'язання *конфліктних ситуацій*. Тут також знаходимо й вербальний та невербальний прояви *конфліктних дій*, а також ситуативні вияви дотичних до них намірів, прагнень, дій, що свідчить про значний комунікативно-прагматичний потенціал досліджуваних дієслів

вступати в різноманітні відношення як зі словами своєї ЛСГ, так і з іншими лексичними одиницями мови загалом.

Лексико-семантичний аналіз семного складу слів на позначення *конфліктних дій* показав, що багатофункційність сем не тільки встановлює ступінь спорідненості співвіднесених дієслів як частин цілого, а й забезпечує їм системну автономність. Остання в матрицях проявляється семами, що не перетинаються. Водночас багатофункційність сем виступає однією з мовних універсалій, в основі якої лежить відношення частини до цілого (окремо взятої семи до всього семного складу). Указана універсалія відіграє суттєву роль у системно-структурній організації ЛСГ «*Конфліктні дії*» в досліджуваних мовах.

ЛСГ «*Конфліктні дії*» в сучасних українській та англійській мовах утворюють систему, структура якої містить ієрархічно розташовані елементи в їхніх різноманітних відношеннях як між собою, так і з іншими словами. У результаті виявляються синонімічні та антонімічні ряди слів, а також енантіосемія, що ведуть до диференціації значень і відтінків значень слів. Семантика досліджуваних мов являє собою сферу багатоступеневих відношень від мовних знаків до мислення й об'єктивної реальності, а також слів на позначення *конфліктних дій* між собою, зіставлення яких дозволило встановити системний характер ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах і розкрити особливості її структурної організації.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі теоретико-методологічні засади дослідження ґрунтуються на працях вітчизняних та зарубіжних науковців Н. Д. Арутюнової, І. О. Голубовської, М. П. Кочергана, М. М. Пещак, Ж. П. Соколовської, Г. А. Уфимцевої, М. П. Фабіан, А. Cruse, Ph. Edmond, V. Evans, A. Wiezbicka, G. Yule та ін. Методологічною основою дослідження дієслів на позначення *конфліктних дій* служать положення про мову, її зв'язок з об'єктивною дійсністю та вплив на неї позамовних чинників, а також загальнолінгвістичні підходи до її вивчення: антропоцентризм, аксіологічність, етноцентризм, експансіонізм, експанаторність та принцип системного підходу.

Систематизована методика формалізованого аналізу лексичної семантики, яка базується на поєднанні лінгвістичних методів зі структурно-математичними (описовий та зіставно-типологічний методи, компонентний аналіз, аналіз словникових дефініцій, метод кількісних підрахунків) дозволила провести всебічний комплексний аналіз системно-структурних особливостей ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, виявити взаємовідношення між мовними одиницями, розкрити співвідношення між досліджуваними дієсловами та їхніми лексичними значеннями. Водночас основні положення теорії множин та компонентний аналіз використано для дослідження лексичного та семного складу ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській та англійській мовах, унаслідок чого їхнє співвідношення детермінується сукупністю внутрішньолінгвістичних закономірностей, а також екстралінгвальних чинників.

На основі систематизованої методики вдалося поєднати аналітичний і синтетичний методи дослідження ЛСГ слів на позначення *конфліктних дій*: з одного боку, вона вивчалася як складова лексики кожної окремо взятої мови, а з іншого – проводився її зіставний аналіз в українській та англійській мовах.

Для розкриття семантики дієслів, їхніх взаємозв'язків та ЛСГ «*Конфліктні дії*» загалом в українській та англійській мовах використовуємо *системно-структурний підхід*, за яким мова, а також і ЛСГ як фрагмент її лексики тлумачаться як системи, що мають чітко визначені структури, у яких мовні одиниці існують не ізольовано, а в їхніх відношеннях і зв'язках з іншими словами. Наявність такого роду зв'язків є свідченням системності лексики на рівні слів, де кожен окремий елемент набуває своєї значущості тільки в його взаємозв'язках з іншими елементами.

У роботі під ЛСГ «*Конфліктні дії*» розуміємо лексичне об'єднання дієслів на ґрунті інтегральної семи, що характеризується своєю системно-структурною організацією, де слова розміщуються ієрархічно й пов'язуються між собою різними типами відношень. Представлення дієслів у вигляді ЛСГ зробило можливим виділити її лексико-семантичну та семну структури в українській і англійській мовах за: а) ступенем полісемії слів; б) типами зв'язків між словами в межах ЛСГ; в) семантичною специфікою вияву *конфліктних дій* у кожній із мов; г) ступенем функціональності сем у лексичних значеннях слів; ґ) якісними зв'язками сем між собою.

Комплексне дослідження лексичного й семного складу дієслів на позначення *конфліктних дій* проведено за наступними параметрами: лексичний склад поділено на групи за ступенем полісемії слів, а семний на підмножини за ступенем функціональності сем у складі лексичних значень дієслів. За наповнюваністю ЛСГ «*Конфліктні дії*» в українській мові (29,4 % усіх мовних одиниць) значно поступається за кількістю відповідним в англійській (70,6 %), що зумовлено схильністю лексичних одиниць української мови до конкретизації, а англійської – до полісемії.

Конфліктні дії в сучасній українській мові передаються 125 дієсловами, які діляться на групу слів із середнім ступенем полісемії 76,8%, що кількісно перевищує відповідні з найвищим ступенем полісемії 8,0% та моносемічні 15,2%.

У сучасній англійській мові *конфліктні дії* передаються 300 дієсловами, які діляться на групу слів із низьким ступенем полісемії 73,7%, що кількісно перевищує відповідні групи з найвищим 3,7%, середнім ступенем полісемії 20,3% та моносемічні 2,3%.

Семний склад української мови налічує 381 сему, з яких найчисельнішою виступає підмножина монофункційних сем 82,2%, порівнюючи з меншими за кількістю підмножинами багатфункційних 1,3% та сем середнього ступеня функціональності 16,5%.

Семний склад англійської мови містить 1715 сем, з яких підмножина монофункційних сем складає 60,7% і є кількісно найбільшою, підмножини багатфункційних сем становлять 0,3%, середнього ступеня функціональності 11,7% та низького ступеня функціональності 27,3%.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що зіставлявані ЛСГ «Конфліктні дії» в сучасних українській та англійській мовах, не дивлячись на їхні спільні риси, мають різне наповнення як за кількісними, так і якісними характеристиками. Таке нерівномірне наповнення є цілком нормальним явищем, що зумовлено неоднорідністю мовного матеріалу за змістом та формою, різною системно-структурною організацією лексики, її здатністю до конкретизації та полісемії, а також різнобічними відношеннями в межах ЛСГ.

Здійснено матричне моделювання, що полягає в поетапній стратифікації лексичного й семного складу одиниць ЛСГ «Конфліктні дії» на групи та підмножини в матрицях і унаочненні системних відношень між елементами ЛСГ. Побудовані матриці представляють співвідношення лексичного та семного складу слів на позначення *конфліктних дій*, які являють собою фрагмент лексики української та англійської мовних систем, що характеризується своїм семантичним простором, а слова в ньому – визначеним місцем, роллю та взаємовідношенням між собою.

Шляхом матричного зіставлення встановлено нерівномірність заповнення семантичного простору дієсловами в українській та англійській мовах і доведено дифузність меж ЛСГ.

Комплексне дослідження лексичної й семної структур слів на позначення *конфліктних дій* в українській та англійській мовних системах виявило *спільні й відмінні* риси досліджуваних дієслів.

До *спільних* належать:

- системно-структурна організація з ієрархічним розташуванням елементів;
- наявність полісемії, синонімії, антонімії, енантіосемії;
- прямі та опосередковані зв'язки між дієсловами;
- імпліцитний та експліцитний прояв *конфліктних дій* досліджуваними лексичними одиницями;
- наявність семного складу, в якому семи, як і слова виступають системами зі своїми структурами;
- поділ сем на багатофункційні та монофункційні;
- наявність семантичного простору, в якому слова займають свої визначені місця та характеризуються своєю значущістю;
- наявність у досліджуваних дієсловах значень, що містять позитивні та негативні конотації.

До *відмінних* відносимо:

- якісно та кількісно різний лексичний та семний склад ЛСГ;
- високий ступінь сполучуваності мовних одиниць на позначення *конфліктних дій* з іншими частинами мови в англійському мовному матеріалі на протипагу українському, що пояснюється специфікою самого об'єкта дослідження;
- значне превалювання багатозначних дієслів англійської мови над відповідними в українській та суттєво більша кількість моносемічних дієслів в англійській мові, порівнюючи з українською, що пояснюється, неоднорідним лексичним та семантичним наповненням досліджуваного матеріалу;

- неоднакова роль і місце дієслів у досліджуваному фрагменті лексики;
- превалювання опосередкованих зв'язків між лексичними одиницями в англійській мові над прямими в українській;
- неоднаковий характер слів на позначення *конфліктних дій*: загальнолюдський із достатньо яскраво вираженим соціально-професійним та сімейно-побутовим спрямуванням в українській мові та суспільно-політичний, соціально-психологічний, правовий і духовно-культурний в англійській.

Національно-культурна специфіка *конфліктних дій* у досліджуваних лінгвокультурах проявляється у їхньому неоднаковому *ступені прояву агресії* та різному *способі розв'язання конфліктних* ситуацій, що пояснюється відмінним стилем життя, культурою й менталітетом українців та англійців. Водночас виявлено й універсальну рису *конфліктних дій*, яка полягає у їхньому однаковому і водночас різнобічному *трактуванні* українцями та англійцями: з одного боку, *конфліктні дії* є негативним феноменом, що призводить до руйнівних наслідків, погіршення відносин, виникнення непорозумінь, сварок, розривів політичних, економічних, трудових зв'язків тощо, а з іншого боку це – рух уперед до розвитку та змін, інновації і вдосконалення, загартовування людини до стійкості тощо.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому залученні до розкриття семантики *конфліктних дій* інших груп лексики як близько, далекоспоріднених, так і неспоріднених мов. Цікавим було б і вивчення окремих форм вияву *конфліктних дій* та реакцій на них у процесах міжмовної та міжкультурної комунікації різних етносів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації, у фахових виданнях України:

1. Мигалець О. І. Конфлікт, його сутність, основні функції та стан дослідження у сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2014. Вип. 12. С. 127—135.
2. Мигалець О. І. Концепт “ARGUE” як складова мовної картини світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 56. С. 192—195.
3. Мигалець О. І. Концепт “CONFLICT” як об'єкт наукового дослідження. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2015. Вип. 740—741. С. 126—129.
4. Мигалець О. І. Семантика дієслова *TO QUARREL* та його синонімів. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2015. Вип. 13. С. 121—128.
5. Мигалець О. І. Специфіка прояву конфліктних дій у далекоспоріднених мовах. *Кременецькі компаративні студії : наук. часопис*. Хмельницький, 2018. Вип. VIII., С. 358—372.
6. Мигалець О. І. Теорія конфлікту: історія та сучасність. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2018. Вип. 16. С. 98—110. ISSN 2617-3921.

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації, у зарубіжних спеціалізованих виданнях:

7. Myhalets O. I. Lexico-Semantic Group “To Conflict” in Modern English: Typology and Semantics. *“Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives”*. The 2nd International symposium proceedings. Premier Publishing s.r.o. New York, July 25, 2018. P. 8—14.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Мигалець О. І. Номінації концепту CONFLICT в сучасній англійській мові. *Матеріали щорічної підсумкової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземної філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, 19–20 лютого 2015 р.* Ужгород, 2015. С. 27—29.

9. Мигалець О. І. Семантика дієслів з найвищим ступенем полісемії на позначення конфліктних дій в сучасній українській мові. *Сучасний вимір філологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20–21 липня 2018 р.* Львів, 2018. С. 28—33.

АНОТАЦІЯ

Мигалець О. І. Лексико-семантична група «Конфліктні дії»: системно-структурний підхід (на матеріалі української та англійської мов). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України. – Одеса, 2019.

У дисертаційній роботі запропоновано й науково обґрунтовано системно-структурний підхід до вивчення лексико-семантичної групи «Конфліктні дії» в українській та англійській мовах, що базується на поєднанні лінгвістичних методів дослідження з формалізованим аналізом лексичної семантики; систематизовано методикау лексичного та семного аналізу дієслів на позначення *конфліктних дій* у двох далекоспоріднених мовах; у зіставному аспекті встановлено системно-структурну організацію лексико-семантичної групи «Конфліктні дії», її спільні й відмінні риси в досліджуваних мовах; визначено місце й роль кожного з елементів лексико-семантичної групи в семантичному просторі української та англійської мов і зв'язки між ними.

Ключові слова: лексико-семантична група, системно-структурний підхід, українська та англійська мови, лексична семантика, формалізований аналіз, лексичний та семний аналізи.

АННОТАЦІЯ

Мигалець О. И. Лексико-семантическая группа «Конфликтные действия»: системно-структурный подход (на материале украинского и английского языков). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского» МОН Украины. – Одесса, 2019.

В диссертационной работе предложено и научно обосновано системно-структурный подход к изучению лексико-семантической группы «*Конфликтные действия*» в украинском и английском языках, основанный на сочетании лингвистических методов исследования с формализованным анализом лексической семантики; систематизировано методiku лексического и семного анализов глаголов, обозначающих *конфликтные действия* в двух отдалённо родственных языках; в сопоставительном аспекте установлено системно-структурную организацию лексико-семантической группы «*Конфликтные действия*», её общие и отличительные черты в исследуемых языках; определены место и роль каждого из элементов лексико-семантической группы в семантическом пространстве украинского и английского языков и связи между ними.

Сопоставительный анализ слов, обозначающих *конфликтные действия* в современных украинском и английском языках показал, что исследуемые языковые единицы образуют систему, в структуре которой элементы расположены иерархически и находятся в различных отношениях как между собой, так и с другими словами. В результате появляются синонимические и антонимические ряды слов, а также энантиосемия, ведущие к дифференциации значений слов. Сопоставительный анализ языковых единиц позволил установить системный характер лексико-семантической группы «*Конфликтные действия*» в украинском и английском языках и раскрыть особенности её системно-структурной организации.

Лексико-семантическая группа «*Конфликтные действия*» в сопоставляемых языках характеризуется как общими, так и отличительными характеристиками. Общими чертами ЛСГ являются её системно-структурная организация с иерархическим расположением элементов, наличие полисемии, синонимии, антонимии, энантиосемии, прямых и опосредственных отношений между словами, имплицитное и эксплицитное выражение *конфликтных действий* исследуемыми глаголами, наличие лексического и семного составов и др. К отличительным чертам относятся разнотипные семантические связи между лексическими единицами в ЛСГ английского и украинского языковых систем; качественно и количественно разное наполнение группы «*Конфликтные действия*» в исследуемых языках, значительное превалирование многозначных глаголов английского языка над соответствующими в украинском и значительно большее количество моносемичных глаголов в английском языке в сравнении с украинском, что объясняется, неоднородным лексическим и семантическим наполнением изучаемого материала. Отличительными чертами являются также неодинаковая роль и место глаголов в исследуемом фрагменте лексики; превалирование опосредственных связей между лексическими единицами в английском языке над прямыми в украинском.

Применение лингвистических и формализованных методов исследования лексико-семантической группы «*Конфликтные действия*» в украинском и английском языках практически решило важную теоретико-методическую проблему

симбиоза лексической семантики и лексикографии, заключающейся в описании, анализе и изучении языка через язык.

Национально-культурная специфика *конфликтных действий* в исследуемых языках проявляется в их неодинаковой степени проявления агрессии и разном способе решения *конфликтных ситуаций*, что объясняется неодинаковым стилем жизни, культурой и менталитетом украинцев и англичан.

Ключевые слова: лексико-семантическая группа, системно-структурный подход, украинский и английский языки, лексическая семантика, формализованный анализ, лексический и семный анализы.

SUMMARY

Myhalets O. I. Lexico-Semantic Group “Conflict actions”: System and Structural Approach (on the material of English and Ukrainian). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky”, Odessa, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2019.

The dissertation suggests and scientifically substantiates the system and structural approach to the study of the lexico-semantic group “Conflict actions” in Ukrainian and English based on combining linguistic methods of research with the formalized analysis of lexical semantics; the methodology of lexical and seme stock analyses of the verbs denoting *conflict actions* in two distantly related languages has been systematized; the system and structural organization of lexico-semantic group “Conflict actions” as well as their common and distinctive features in the languages under study in comparative aspect have been defined; the position and role of each element of the lexico-semantic group in English and Ukrainian, and the types of relations between them have been determined.

Keywords: lexico-semantic group, system and structural approach, Ukrainian and English languages, lexical semantics, formalized analysis, lexical and seme analyses.